

lâlesi mensuplarını kuşatma altına alması üzerine, Medine'ye bir ordu göndermek zorunda kaldı. Ordunun kumandanlığına da, hayli yaşlı ve hasta olmasına rağmen, son derece haşin bir kimse olan Müslim b. Ukbe'yi getirdi. Üzerlerine ordu gönderildiğini öğrenen Abdullah ve taraftarları Medine valisini ve Emevî sülâlesini şehirden çıkararak hendekler kazdılar ve savaşa hazırlandılar. Müslim b. Ukbe şehirden çıkarılanlardan da geniş bilgi alarak Medine'nin doğu tarafındaki Harre mevkiine geldi. Önce üç gün mühlet vererek halkı itaate ve Mekke'deki Abdullah b. Zübeyr'e karşı ortak hareket etmeye çağırdı. Fakat Medineliler bunu şiddetle reddettiler. Üç günlük süre sonunda başlayan muharebe gerçekten çok şiddetli ve kanlı oldu. Abdullah b. Hanzale taraftarları büyük bir hezime uğradılar. Abdullah, yanında küçük bir grupla son ana kadar cesaretle çarpıştı ve savaşı meydanında öldü (Zilhicce 63/ Ağustos 683).

Abdullah b. Hanzale çok oruç tutan, gecelerini ibadetle geçiren, Kur'an tilâvetinden hemen etkilenen, âbid, zâhid, ensar arasında yüksek mevki sahibi bir kişi idi. Rivayet ettiği hadisler Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Dârimî'nin *Sünen*'leri ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almıştır. Ayrıca Hz. Ömer, Abdullah b. Selâm ve Kâ'b el-Ahbâr'dan rivayette bulunmuş, kendisinden de Abdullah b. Yezîd el-Hatmî, İbn Ebû Müleyke, Esmâ bint Zeyd b. Hattâb hadis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshâk, *es-Sîre* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Rabat 1967 — Konya 1401/1981, s. 312; *Müsned*, V, 225; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-Zehab* (nşr. C. B. de Meynard—P. de Courteille), Paris 1861-77, V, 160; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (el-İşâbe içinde), Kahire 1328, II, 286; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, Kahire 1285-87, III, 148; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 321-325; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 299-300; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 193.

AHMET ÖNKAL

ABDULLAH b. HÂRİS el-HÂŞİMÎ

(عبدالله بن الحارث الهاشمي)

Ebû Muhammed Abdullâh b. el-Hâris
b. Nevfel el-Kureşî el-Hâşimî
(ö. 84/703)

Muhaddis tâbiî.

Dedesi Nevfel, Hz. Peygamber'in amcası Hâris'in oğludur. Babası ve dedesi sahâbî olan Abdullah, Peygamber'in vefatından iki yıl önce doğmuştur. Annesi

Hind, Ebû Süfyan'ın kızı ve Peygamber'in baldızıdır. Doğumunun ilk günlerinde teyzesi Ümmü Habîbe'nin evine götürülen Abdullah'ı Hz. Peygamber bu evde gördü ve ağzına ilk lokmayı vererek (*tahnîk**) hayır duada bulundu. Küçüklüğünde Abdullah'ı severken annesinin söylediği *bebbe* (tombul çocuk) kelimesi, zamanla onun lakabı haline gelmiştir. Babası Hâris'in Basra'ya yerleşmesi sebebiyle Basralılar tarafından iyi tanınan, sevilip takdir edilen Abdullah'ı, Yezîd b. Muâviye'nin ölümü üzerine Basra halkı vali seçerek Abdullah b. Zübeyr adına kendisine biat etti (684). Fakat İbn Zübeyr daha sonra onu bu görevden aldı. Haccâc'a karşı savaşan İbnü'l-Eş'as yenilince Abdullah b. Hâris Basra'dan kaçarak Uman'a gitti ve seksen yaşlarında iken orada öldü. İbn Hibbân, onun sam yeli vurması sonucu 698'de ölererek Ebvâ'ya gömüldüğünü söylüyorsa da bu şekilde ölen kendisi değil, oğlu Abdullah'tır.

Rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan ve Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni, Nesâî tarafından *sika** kabul edilen Abdullah, Hz. Ömer, Osman, Ali, Abbas b. Abdülmuttalib, Übey b. Kâ'b gibi sahâbilerden çok sayıda hadis rivayet etmiştir. Doğrudan Hz. Peygamber'den olan rivayetleri ise *mürsel**'dir. Kendisinden de oğulları İshak, Abdullah ve Ubeydullah ile İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebî ve Ömer b. Abdülazîz rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 24-26; VII, 100; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (nşr. Süheyl Zekâr), Dimaşk 1966-67, I, 451, 481; II, 581, 599; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 — Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), V, 63-64; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), V, 30-31; İbn Hibbân, *Meşâhiru 'ulemâ' il-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), s. 70; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (el-İşâbe içinde), Kahire 1328, II, 281-282; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931 — Medine, ts. (el-Mektebetü's-Selefiyye), I, 211-212; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhîm el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 207-208; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, I, 200-201; Fâsî, *el-'İkdü's-semîn* (nşr. Fuâd Seyyid), Kahire 1378-88/1958-69, V, 128-129; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, III, 58; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 180-181.

M. YAŞAR KANDEMİR

ABDULLAH b. HÂRİS el-HUZÂÎ

(عبدالله بن الحارث الحزامي)

(bk. HÂRİS b. EBÜ DIRÂR).

ABDULLAH el-HARRÂZ

(عبدالله الحراز)

Ebû Muhammed Abdullâh
b. Muhammed el-Harrâz er-Râzî
(ö. 310/922)

İlk devir sûfilerinden.

Rey'de doğdu. Tahsil için Bağdat'a gitti. Cüneyd-i Bağdâdî'nin kendisiyle, Bâyezîd-i Bistâmî'nin de müridleriyle görüştü. Bir süre Mekke'de kaldı. Muzafer el-Kirmisîni, Ebû'l-Abbâs ed-Dineverî ve Ebû Abdullah Muhammed el-Mukrî'nin şeyhi olan Abdullah, fütûvvet* fikrine bağlı ilk sûfilerden kabul edilir. İsmi'nin sonundaki el-Harrâz (ayakkabıcı) lakabı, elinin emeğiyle geçindiğini göstermektedir. Nisbe ve adlarındaki benzerlik dolayısıyla ekseriya Abdullah er-Râzî (ö. 353/964) ile karıştırılmıştır.

Abdullah el-Harrâz, *uzlet** fikrini bedenî uzletten farklı olarak anlar ve dünyaya karşı bedenlen olduğu kadar fikren ve kalben de uzlet içinde bulunmak gerektiğini savunur. Gerçekte samimi dindarlığın, dünyevî ve uhrevî hiçbir menfaat gözetmeksizin bütün benliğiyle kendini Allah'a vermek olduğuna inanır. Bu sebeple, cennetin nimetlerini düşünerek ibadet ve taata yönelenlerle Allah sevgisi ile kulluğa koşanları bir saymaz. Beşerî hallerin bile ibadet şuuru içinde olması gerektiğini söyler. Harrâz'a göre insan, Allah'ı tanıma, O'na yaklaşma ve O'na niyazda bulunma kabiliyetine sahip olmakla birlikte, bir kul olarak üzerine düşen şükür borcunu bütünüyle yerine getirmekten âcizdir. Çünkü Allah'ın sonsuz olması O'na sonsuzluğa kadar şükretmeyi gerektirir.

Hadis kaynaklarının bildirdiğine göre Abdullah el-Harrâz güvenilir bir râvidir. Hadislerini Mâlik b. Enes'ten ve onun derecesindeki kişilerden rivayet etmiştir. Ebû Zûr'a, Ahmed b. Hanbel ve oğlu ile Begavî ve Müslim gibi muhaddisler ondan hadis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53, V, 131; Süleimî, *Tabakâtü's-Şüfiyye* (nşr. Nüreddin Şerîbe), Kahire 1389/1969, s. 288-290; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), X, 34-36; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1972-74 (nşr. Abdülhalîm Mahmûd—Mahmûd b. Şerîf), I, 171; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1381-86/1962-67, II, 186; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVI, 427-428; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 349-350; Lamiî Çelebi, *Nefehât Tercümesi*, İstanbul 1289, s. 208; Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Kahire 1373/1954, I, 98; Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (nşr. Mahmûd Hasan Rebî'), Kahire 1357/1938, I, 255.

MUSTAFA BİLGİN

ABDULLAH b. HASAN el-BAĞDÂDÎ

(عبدالله بن حسن البغدادي)

Ebû'l-Kâsım Gulâm-ı Zühâl
(ö. 376/986)

Matematikçi, astronom ve müneccim.

Kaynaklar, adını Abdullah veya Ubeydullah şeklinde vermektedirler. Bağdat'ta yaşadığı ve daha çok, mesleğinden dolayı kendisine takılan Gulâm-ı Zühâl (Zühâl/Satürn'ün hizmetkârı) lakabıyla tanındı. Matematikçi ve müneccim olarak Adudüddin'in hizmetinde bulundu. Abdurrahman es-Sûfî'nin çağdaşı. Sicistanlı filozof Ebû Süleyman el-Mantıkî'nin de yakın arkadaşısıdır. Rivayete göre, ilim adamları arasındaki ününü, Mantıkî'nin meclislerinin birinde yapılan, astrolojik kehanetlerin doğruluk derecesiyle ilgili bir tartışmada, en mükemmel ilmî açıklamayı getirdiği için kazanmıştır. Bugüne ulaşamamış dokuz kitabının adı bilinmekte olup bunlardan yalnız *Kitâb fi'l-kusûfât ve'l-kırânât* adlı eseri, Sicî'nin *el-Câmi'u's-şâhî* ve Nasîruddîn-i Tûsî'nin *Sefînetü'l-ahkâm'a* aldıkları bazı parçaları tanınmaktadır. İbnü'n-Nedîm'in verdiği listeye göre diğer eserlerinin adları şunlardır: *Kitâbü't-Tesvîrât*; *Kitâbü's-Şu'â'ât*; *Kitâbü Ahkâmî'n-nücûm*; *Kitâbü't-Tesvîrât ve's-şu'â'ât*; *Kitâbü'l-Câmi'ül-kebîr*; *Kitâbü'l-Uşûl-ül-mücerrede*; *Kitâbü'l-İhtiyârât*; *Kitâbü'l-İnfişâlât*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 342; İbnü'l-Kıfî, *İhbarü'l-'ulemâ'* (nşr. J. Lippert), Leipzig 1903, s. 224-225; H. Suter, *Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 63; Ziriklî, *el-A'lâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 346; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'elîfîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut ts. (Dârü lhyâit-türâsî'l-Arabî), VI, 238; Sezgin, *GAS*, VII, 24, 168.

NURI YÜCE

ABDULLAH b. HASAN b. HASAN

(عبدالله بن حسن بن حسن)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Hasen
b. Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib
(ö. 145/762)Emevîler'in son zamanlarında ve
Abbâsîler'in kuruluş döneminde
Medine'de Hz. Ali evlâdının reisi olan
âlim tâbîî.

69'da (689) Medine'de doğdu. Mes-cid-i Nebevî'de Ebû'z-Zinâd'dan ders dinledi. Başta babası ve annesi Fâtîma bint Hüseyin b. Ali olmak üzere Abdullah b. Ca'fer b. Ebû Tâlib, A'rec, İkrime, Ebû Bekir b. Hazm ve diğer bazı âlimlerden hadis rivayet etti. İki oğlu Mûsâ ve Yahyâ ile İmam Mâlik ve İmam Sevrî'den ondan hadis rivayet etmişlerdir.

Emevî halifelerinden iyi muamele gördü; Ömer b. Abdülazîz katında büyük bir itibarı vardı. Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik'e bağlılığını arzetmek için Dimaşk'a gitti. Abbâsîler iktidara gelince Hz. Ali evlâdından çekilmeye başladılar. Abdullah b. Hasan, Enbâr'a giderek Halife Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'ı ziyaret etti ve ondan büyük ilgi gördü. Ebû Ca'fer el-Mansûr 754 yılında hac için Mekke'ye gidince, bütün Hâşimî ailesi mensupları kendisini ziyaret ettiği halde Abdullah'ın iki oğlu Muhammed ve İbrâhim ziyaretine gitmediler. Bu durum dikkatini çekti ve onlardan şüphelenmesine sebep oldu. Mansûr halife olunca Muhammed'le İbrâhim'in niyetlerini öğrenmek için harekete geçti, bazı Hâşimîler'le görüşerek onlar hakkında bilgi edinmeye çalıştı. Hz. Ali'nin ahfadından olan Hasan b. Zeyd, halifeye özellikle Muhammed'in ileride Abbâsîler için tehlikeli olabileceğini söyleyerek onu uyardı. Bunun üzerine Mansûr, Ukbe b. Selm'i, Abdullah b. Hasan ile görüşerek oğullarının gerçek niyetini öğrenmekle görevlendirdi. Abdullah, Ukbe'nin tuzağına düşüp onların bir ihtilâl hazırlığı içinde olduklarını itiraf etti. Ukbe bu durumu derhal halifeye bildirdi. Halife 758'de yine hac maksadıyla Mekke'ye gidince Abdullah'ı yanına çağırdı ve Abbâsîler'e sadakatini öğrenmek istedi. Bu sırada Ukbe'nin içeri girdiğini gören Abdullah bir komploya mâruz kaldığını anladı ve af diledi. Fakat halife onu birkaç yakınıyla birlikte hapsedtirdi, daha sonra da Hâşimîye'ye gönderdi (762). Abdullah aynı yıl orada hapisanede öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 319; VIII, 473; a.e. (nşr. Ziyâd Muhammed Mansûr), Medine 1403/1983, s. 102, 250-259, 319, 372, 374, 375, 452; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1966-67, II, 646; a.mlf., *Târîh* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1967-68, s. 648; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukkâse), Kahire 1960, s. 212-213, 233; Fesevî, *Kitâbü'l-Ma'rife ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Bağdad 1974-76, I, 128; Belâzûrî, *Fütûhu'l-buldân* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1956-60, s. 352; a.mlf., *Ensâbü'l-eşraf*, III (nşr. Abdülazîz ed-Dürî), Beyrut 1978, s. 150, 166; Taberî, *Târîh* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, II, 1338; III, 143 vd., 188-189; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, Haydarâbâd 1371-73/1952-53 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), II/2, s. 33-34; İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâ'i'l-emşâr* (nşr. M. Fleischhammer), Wiesbaden 1959, s. 127; İbn Hacer, *el-İşâbe* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1390-92/1970-72, V, 185-186; K. V. Zettersteen, "Abdullah", *IA*, I, 32-33; a.mlf., "Abd Allâh b. al-Hasan", *EI*² (İng.), I, 45.

MUSTAFA FAYDA

ABDULLAH b. HÂZİM

(عبدالله بن حازم)

Ebû Sâlih Abdullâh b. Hâzim
b. Esmâ' es-Süleimî
(ö. 72/691)Herat ile Serahs'ı fetheden
ve Horasan valiliği yapan
kumandan.

Annesi Aclâ gibi bir siyahî olan Abdullah b. Hâzim'in Hz. Peygamber'den hadis rivayet ettiğini ve sahâbî olduğunu kabul edenler de vardır. Hz. Osman'ın halifeliği sırasında, Basra Valisi Abdullah b. Âmir'in emrinde İran ve Horasan'daki fetihlere kumandan olarak katıldı, birçok yerin fethedilmesinde başarılı hizmetler gördü. 651-652 yıllarında Herat ve Serahs'ı fethetmeyi, bir yıl sonra da isyan eden Kârin'in kuvvetlerini yenmeyi başardı. Bunun üzerine Basra Valisi Abdullah b. Âmir tarafından Horasan'a vali tayin edildi. İbn Âmir'in ikinci defa Basra valiliğine getirilmesi üzerine Belh ve Sicistan'ın fethine memur edildi; 665 yılına kadar Horasan'da çeşitli askerî faaliyetlerde bulundu. 684 yılından itibaren, Mekke'de halifeliğini ilân etmiş olan Abdullah b. Zübeyr'e biat etti ve öldürülmesine kadar onun valisi olarak Horasan'da kaldı.